AUT, XLI, 2003, p. 221-230

THEODOR CAPIDAN (1879-1953)

de
Ana-Maria POP

Anul acesta comemorăm 50 de ani de la trecerea în nefiinţă a cunoscutului lingvist de origine aromână, Theodor Capidan, care, de-a lungul a mai bine de jumătate de veac, s-a dedicat cu seriozitate şi pasiune studiului ştiinţific, rezultatul fiind o operă remarcabilă atât prin bogata şi valoroasa informaţie pe care o conţine, cât şi prin varietatea disciplinelor şi problemelor abordate, astfel că, după cum afirmă şi Matilda Caragiu-Marioţeanu, "Se poate spune fără exagerare <înainte de Th. Capidan şi după Th. Capidan>, atunci când ne referim la dialectologie română sud-dunăreană (aromână şi meglenoromână), etnologie aromână, istorie a aromânilor şi meglenoromânilor, raporturile lor lingvistice şi extralingvistice cu popoarele balcanice, romanitatea balcanică ş.a"[1].

Născut[2] la 15 aprilie 1879 la Prilep, într-o familie de aromâni, Th. Capidan a urmat şcoala primară în comuna natală, continuându-şi apoi studiile la liceul din Bucureşti şi la Universitatea din Leipzig, unde a audiat cursurile renumiţilor lingvişti G. Weigand, K. Brugmann, A. Leskien, E. Sievers şi ale etnopsihologului W. Wundt.

În 1907 şi-a susţinut doctoratul cu teza *Die nominalen Suffixe im Aromunischen*[3]; tot în acest an îl întâlneşte[4] pe S. Puşcariu şi după cele trei

[1] Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Theodor Capidan – aromânist*, în "Limba română", XXVIII, 1979, nr. 5, p. 486.

[2] Pentru informaţiile biografice, vezi D. Macrea, *Şcoala clujeană: Theodor Capidan*, în "Cercetări de lingvistică", VI, 1961, nr. 2, p. 254-255; S. Pop, *Theodor Capidan (15 avril 1879 – I er septembre 1953)*, în "Orbis", VI, 1957, nr. 2, p. 584-586; N. Ş. Tanaşoca, *Theodor Capidan (1879-1953). Istoria în viziunea unui lingvist*, în idem, *Balcanologi şi bizantinişti români*, Bucureşti, Ed. Fundaţiei Pro, 2002, p. 119-158; Nicolae Mocanu, *Începuturile activităţii ştiinţifice şi publicistice a lui Theodor Capidan (1879-1953)*, în *Întâlniri între filologi români şi germani* (Actele colocviului de la Cluj-Napoca, 24-26 mai 2002), Cluj-Napoca, Ed. Clusium, p. 167-179.

[3] În "Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig", XV, 1909, p. 1-88.

[4] Iată cum descrie S. Puşcariu întâlnirea cu tânărul Capidan: "La Leipzig am cunoscut pe un tânăr Capidan, aromân de origine, care a făcut tocmai acum doctoratul din filologie, după trei ani. Mi-a făcut o impresie cât se poate de bună. Oamenii aceştia din Orient sunt meniţi să dea filologi buni; ştie de-acasă bulgăreşte, grecеşte, albaneza şi turceasca [sic!]. Îţi atrag de acum atenţia asupra lui, căci n-ar trebui scăpat din ochi" (S. Puşcariu, în

BDD-A6344 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

luni de probă petrecute la Cernăuți[5], începe colaborarea la *Dicționarul Academiei*, colaborare care nu va fi întreruptă decât cu câteva luni înaintea morții, când vederea îi slăbise considerabil.

După terminarea studiilor universitare a funcționat ca asistent al lui G. Weigand la Institutul Balcanic de pe lângă Universitatea din Leipzig până în 1909, când este numit profesor şi director al Liceului comercial cu predare în limba română din Salonic.

O dată cu înființarea universității din Cluj, Th. Capidan este chemat într-un post de lector pentru dialectele aromân şi meglenoromân, iar din 1924 este numit profesor de dialectologie sud-dunăreană şi de lingvistică generală la Facultatea de Litere a universității clujene. În anii petrecuți în orașul de pe malurile Someşului, Th. Capidan îşi va elabora cea mai importantă parte a operei sale, beneficiind de un climat ştiințific cu totul excepțional: pe de o parte, crearea în 1920 din inițiativa lui S. Puşcariu a *Muzeului Limbii Române* în cadrul căruia se va redacta, sub conducerea aceluiaşi lingvist, *Dicționarul Academiei*, precum şi *Atlasul lingvistic român*, iar pe de altă parte, prezența unei echipe "de specialişti bine pregătiți şi entuziaşti"[6] (V. Bogrea, N. Drăganu, C. Lacea, G. Kisch, G. Giuglea, S. Pop, E. Petrovici etc.).

În 1936 Th. Capidan este ales membru titular al Academiei Române[7], iar în anul 1937 se transferă la Universitatea din Bucureşti ca succesor al lui Iuliu Valaori la catedra de filologie comparată a limbilor clasice, unde va profesa până în 1947.

În 1948 este exclus din Academia Română, însă, la intervenția academicianului Iorgu Iordan, i s-a permis să lucreze, în calitate de colaborator extern al Institutului de Lingvistică al Academiei, la *Dicționarul limbii române*.

Interesul lui Th. Capidan s-a îndreptat, în special, spre studiul realităților sud-dunărene (aromâne şi meglenoromâne), materializându-se

---

Scrisori către Ion Bianu, vol. III, Bucureşti, Ed. Minerva, 1976, p. 471; vezi şi idem, *Călare pe două veacuri*, Bucureşti, EPL, 1968, p. 360-361.

[5] "La sfârşitul săptămânii acesteia [12/25 I 1909] se împlinesc trei luni de când dl. [sic!] Capidan lucrează la mine. În timpul acesta am avut ocazia să observ de aproape cum lucrează şi m-am convins nu numai că e un bun muncitor cu cunoştințe frumoase, ci şi un om cu care te poți înțelege, lucru neprețuit la filologi şi la români. Am deci toată garanția şi cea mai bună nădejde că lucrul va merge strună. […]. Mie mi-ar fi plăcut să-l am şi mai departe lângă mine, dar dacă nu se poate, n-am ce-i face. Sunt sigur, cu toate acestea, că el îmi va face ispravă bună şi la Salonic. Acolo are ocaziune [sic!] […] să învețe bine turceşte şi albanezeşte [sic!], aşa că o parte din munca Dicționarului o va putea lua el de-aici înainte asupra sa" (idem, în *Scrisori către Ion Bianu*, p. 486-487).

[6] Iorgu Iordan, *Istoria lingvisticii româneşti*, Bucureşti, EŞE, 1978, p. 105.

[7] Răspunsul la discursul de recepție, intitulat *Romanitatea balcanică*, a fost dat de S. Puşcariu; vezi Academia Română, Discursuri de recepție, LXVII, şi în *Limbă şi cultură*, Bucureşti, 1943, p. 175-215 [cu modificări].

BDD-A6344 © 2003 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

în numeroase articole, studii şi culminând cu cele două valoroase monografii[8], cărora li s-a dat justificat epitetul de *clasice*.

Principala caracteristică a operei lingvistice a lui Th. Capidan o constituie abordarea faptelor de limbă în strânsă legătură cu factorul geografic, istoric şi socio-cultural[9], astfel încât lucrările sale impresionează atât prin bogăţia materialului lingvistic analizat cu rigurozitatea care i-a caracterizat întreaga operă, cât şi prin numeroasele informaţii privind istoria, modul de viaţă[10] şi aspectele etnografice aromâneşti şi meglenoromâne.

Theodor Capidan a avut un aport considerabil în soluţionarea controversatei probleme privind teritoriul de formare a celor două populaţii româneşti sud-dunărene (aromânii şi meglenoromânii). Pe baza unor particularităţi lingvistice (*tratamentul africatelor* (*ce*, *ci* > arom. *ţe*, *ţi*; mglr. *ze*, *zi* – doar în elementele de origine latină, fapt ce demonstrează că fenomenul este vechi şi că s-a produs înainte de despărţirea dialectelor), *palatalizarea labialelor*, absenţa cuvintelor rotacizante precum şi a formelor în care *n* a dispărut prin nazalizare (*o*, *grâu*, *frâu*, *brâu* pentru *una*, *grânu*, *frânu*, *brânu*)), savantul aromân a susţinut că în perioada anterioară despărţirii limbii române în dialecte, "dialectul meglenit [sic!] făcea parte din acea regiune din care a ieşit dialectul aromân" (*Meglenoromânii*, I., p. 59). Altfel spus, fenomenele lingvistice amintite împărţeau teritoriul românesc *primitiv*[11] în două zone: "una de nord, pentru

[8] Th. Capidan, *Meglenoromânii. I. Istoria şi graiul lor*, 1925, Academia Română. Studii şi cercetări, VII; II. *Literatura populară la meglenoromâni*, 1928, Academia Română. Studii şi cercetări, VII; III. *Dicţionar meglenoromân*, [1935], Academia Română. Studii şi cercetări, XXV; idem, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, 1932, Academia Română. Studii şi cercetări, XX.

[9] Aşadar, afirmaţia lui Th. Capidan din *Prefaţa* volumului *Limbă şi cultură*, "Toate [studiile din acest volum] laolată au la bază cercetarea fenomenului lingvistic în legătură cu istoria şi cultura noastră" este valabilă nu numai pentru articolele cuprinse în acest volum, ci pentru întreaga sa activitate ştiinţifică. Vezi în acest sens Matilda Caragiu-Marioţeanu, *art. cit*., p. 468-469; Mircea Borcilă, *Theodor Capidan şi studiile de etnolingvistică*, în "Memoriile Secţiei de Ştiinţe, Literatură şi Arte", seria IV, tomul II (1979-1980), 1981, p. 179-196; idem, *Opera lingvistică a lui Theodor Capidan*, în "Cercetări de lingvistică", XXIV, 1979, nr. 2, p. 139-140.

[10] Convins de rolul deosebit de important pe care păstoritul l-a avut de-a lungul timpului în viaţa românilor din sudul Dunării, Th. Capidan a acordat acestei îndeletniciri o atenţie deosebită, reuşind să surprindă toate aspectele şi toate consecinţele care decurg din acest *mod de viaţă*. Importante sunt, în acest sens, şi precizările sale privind formele sub care se practica păstoritul la aromâni: *transhumanţa*, *semi-nomadismul* şi *nomadismul* (vezi *Macedoromânii. Etnografie, Istorie, Limbă*, Bucureşti, 1942, p. 92 şi idem, *Românii nomazi. Studiu din viaţa românilor din sudul Peninsulei Balcanice*, Cluj, 1926, p. 10, 11, 14).

[11] Concluziile la care ajunge Th. Capidan cu privire la repartiţia teritorială a grupurilor de români în perioada anterioară despărţirii dialectale întăresc teza susţinută de S. Puşcariu.

BDD-A6344 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

românii nordici, din care au ieşit dacoromânii şi din aceştia mai târziu s-au desprins istroromânii; şi alta de sud, pentru românii sudici, din care au ieşit aromânii şi meglenoromânii" (*ibid*., p. 61).

Totodată, savantul aromân a susţinut şi a demonstrat, folosind drept argument numărul mare de "particularităţi – aproape 40 de puncte de deosebiri esenţiale – proprii numai graiului meglenit [sic!], care nu se găsesc nici în aromână şi nici în dacoromână" (*ibidem*, p. 58), statutul de dialect al meglenoromânei.

Bun cunoscător al limbilor popoarelor din sud-estul Europei (bulgara, neogreaca, albaneza, turca, precum şi a dialectelor româneşti sud-dunărene) şi al teritoriului balcanic, savantul aromân a studiat şi anumite aspecte ale *relaţiilor limbii române cu limbile balcanice*[12], abordând, cum era şi firesc, şi problema substratului limbii române.

Cu privire la ultimul aspect, deşi considerase iniţial că doar o mică parte din elementele comune limbii române şi limbii albaneze se datorează "identităţii elementului autohton" (*Raporturile albano-române*[13], p. 483), marea majoritate a acestora reprezentând, în opinia sa, rezultatul unor *influenţe reciproce*, mai târziu însă, Th. Capidan îşi va modifica radical poziţia, atribuindu-le, în cea mai mare parte, "moştenirii comune albano-române din epoca preromană" (*Limbă şi cultură*, p. 199).

Influenţa substratului[14], apreciază Th. Capidan, nu s-a manifestat doar la nivel lexical, ci şi în fonetică şi morfologie (de exemplu, "rostirea" lui *a* ca *ă*, postpunerea articolului, întrebuinţarea participiului ca substantiv verbal, rotacismul etc.). Totodată, savantul aromân a evidenţiat faptul că o parte din elementele autohtone[15] existente în dacoromână, lipsesc din dialectele aromân şi meglenoromân.

Dintre problemele importante pentru istoria limbii române abordate de savantul aromân în studiile sale consacrate *raporturile lingvistice şi*

Vezi în acest sens S. Puşcariu, *Asupra reconstrucţiei românei primitive*, în *Cercetări şi studii* (ediţie îngrijită de Ilie Dan), Bucureşti, Ed. Minerva, 1974, p. 57-101; idem, *Studii istroromâne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici, A. Byhan, II. *Introducere, gramatică, caracterizarea dialectului istroromân*, Bucureşti, 1926, p. 362-363; *Limba română.* I. *Privire generală*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1976, p. 225-256.

[12] Pentru bibliografia lucrărilor lui Th. Capidan, vezi Elisabeta Faiciuc, în "Cercetări de lingvistică", XXIV, 1979, nr. 2, p. 145-158.

[13] Th. Capidan, *Raporturile albano-române*, în "Dacoromania", II (1921-1922), 1922, p. 444-544.

[14] Vezi şi Gr. Brâncuş, *Theodor Capidan şi problemele substratului limbii române*, în "Limba română", XXVIII, 1979, nr. 5, p. 481-485.

[15] Constatarea aceasta a făcut-o, de fapt, înaintea lui Th. Capidan, S. Puşcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, în "Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie", Halle, XXVI, 1910; pentru versiunea în limba română vezi idem, *Cercetări şi studii*, p. 90; idem, *Limba română*, I, p. 266-267, *Limba română* II, p. 325.

BDD-A6344 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

culturale slavo-române[16] amintim: stabilirea perioadei[17] în care au pătruns primele împrumuturi slave în limba română (Th. Capidan apreciază că influenţa veche slavă este anterioară secolului al X-lea, dar nu mai veche de secolul al VIII-lea), caracterul acestor împrumuturi (deşi admite, ca şi majoritatea lingviştilor români şi străini, că cea mai mare parte a elementelor slave intrate în limba română (fără deosebire dialectală) prezintă "un caracter specific bulgăresc", Th. Capidan susţine, pe baza cercetării reflexului românesc *un* al vechiului sunet slav nazal *ǫ*, şi caracterul sârbesc pentru o parte din împrumuturile în discuţie (vezi *Elementul slav în dialectul aromân*, p. 38-39)), fondul lexical de origine slavă comun dialectelor româneşti (analizând comparativ cuvintele de proveniență slavă veche din lexicul aromânei, dacoromânei şi meglenoromânei, Th. Capidan apreciază că cele trei dialecte au în comun 72 de asemenea termeni[18], deşi, datorită faptului că o parte din aceste elemente există şi în albaneză şi în neogreacă "s-ar putea presupune că ele ar fi putut intra în aromână ceva mai târziu, după despărţirea ei de limba română comună tuturor dialectelor, o dată cu pătrunderea lor în limbile albaneză şi greacă, mai cu seamă dacă şi din punct de vedere formal ele n-ar prezenta ceva care să fie propriu dezvoltării lor pe teren românesc" (*ibidem*, p. 27-28).

Totodată, trebuie menţionat faptul că Th. Capidan este primul lingvist care a studiat în mod sistematic influenţa limbii române asupra limbilor slave meridionale, în special asupra bulgarei. Dacă în ceea ce priveşte influenţa limbii române asupra limbii sârbe, savantul aromân s-a mulţumit să facă doar câteva observaţii, în schimb, influenţei[19] limbii române asupra

[16] Th. Capidan, *Raporturile lingvistice slavo-române. I. Influenţa română asupra limbii bulgare*, în "Dacoromania", III (1922-1923), 1924, p. 129-238; idem, *Elementul slav în dialectul aromân*, în "Academia Română. Memoriile Secţiunii literare", seria III, tomul II, Mem. 4, 1925, p. 289-379; idem, *Din vechile raporturi lingvistice slavo-române*, în *Limbă şi cultură*, p. 215-226; idem, *Elementele sud-slave în limba română şi elementele româneşti din limbile slave meridionale*, în *Limbă şi cultură*, p. 227-242.

[17] Pentru soluţionarea acestei probleme Th. Capidan analizează influenţa slavă din dialectul aromân, inaugurând astfel "o etapă nouă în cercetarea fondului lexical după origini al dialectelor româneşti sud-dunărene" (Elena Scărlătoiu, *Relaţii lingvistice ale aromânilor cu slavii de sud. Cuvinte de origine slavă*, Bucureşti, 1980, p. 5).

[18] Vezi şi *Meglenoromânii*, I, p. 88-89.

[19] Rezultatele obţinute de Th. Capidan privind influenţa românească asupra lexicului limbii bulgare au fost confirmate de cercetătorii Silvia Niţă Armaş, Nicolae Pavliuc, Dorin Gămulescu, Tiberiu Pleter, Teodora Alexandru, Mihai Mitu, Maria Osman-Zavera, Ion Rebuşapcă, Anton Tănăsescu, Elena Timofte, Dumitru Zavera, în *L'influence roumaine sur le lexique des langues slaves*, Bucureşti, 1968 (extras din "Romanoslavica", XVI), apud D. Macrea, *Studii de lingvistică românească*, Bucureşti, EDP, 1970, p. 11-12.

BDD-A6344 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

limbii bulgare, i-a consacrat un studiu amplu[20], bazat pe un bogat material extras din diferite monografii privitoare la industria casnică, din glosare regionale, din cunoscutul dicționar al lui N. Gerov, cu suplimentul lui T. Pančev, *Rečnik na bălgarski ezik s tălkuvanie rečite na bălgarski i na russki* (I-IV, Plovdiv, 1895-1904, 1908) etc.

Theodor Capidan a făcut unele aprecieri şi în ceea ce priveşte mult discutata *uniune lingvistică balcanică*. Cu toate că în această problemă "nu aduce numeroase elemente noi, el trebuie considerat, alături de Sextil Puşcariu, printre savanții care au pus bazele cercetării strict ştiințifice a relațiilor cultural-lingvistice interbalcanice"[21].

În opinia savantului aromân, "aspectul sud-est european" al limbilor din această regiune se datorează în primul rând unor "cuvinte de civilizație comună, cu o asemănare izbitoare în evoluția lor semantică" şi unor trăsături comune în "frazeologie şi proverbe" şi mai puțin unor principii de "construcție morfologică" (*Limbă şi cultură*, p. 192-193), aşa încât, deşi inițial acceptase ideea unei *unități lingvistice balcanice*[22], în studiile ulterioare va susține că nu se poate vorbi de limbile balcanice ca despre o "unitate lingvistică, comparabilă unităților care au la bază o origine comună, ca limbile romanice sau germanice" şi, în consecință, că o lingvistică balcanică înțeleasă ca studiu al limbilor înrudite nu are nici o justificare (*ibidem*, p. 209).

Un alt aspect al contactului lingvistic dintre populațiile balcanice şi românii sud-dunăreni îl constituie bilingvismul şi chiar plurilingvismul acestora din urmă. Deşi încă de la începutul secolului al XX-lea au fost semnalate diferite aspecte ale acestui fenomen, aprecierile lui Th. Capidan constituie "prima încercare de sinteză în acest sens la noi"[23].

Dacă observațiile cu caracter strict teoretic sunt puține şi nu aduc inovații, în schimb, aprecierile şi concluziile bazate pe exemple extrase din materialul cules la fața locului sunt deosebit de valoroase.

---

[20] *Raporturile lingvistice slavo-române. I. Influența română asupra limbii bulgare*, p. 129-238.

[21] M. Borcilă, *Theodor Capidan şi studiile de etnolingvistică*, p. 187.

[22] "[…] în limba fiecărui popor din Peninsula Balcanică, inclusiv [a] român[ilor], în afară de elementul constitutiv, specific pentru fiecare limbă în parte, mai intră ceva care, la prima vedere, ar părea că nu-i nici grecesc, nici albanezesc [sic!], nici românesc, nici slav, însă care, nu numai că este ceva comun pentru fiecare din aceste limbi, dar pare aşa de firesc, încât toate aceste limbi, deşi au cuvinte deosebite, se pot reduce la una şi aceeaşi limbă-tip, pentru care numai dacă am vrea să-i schimbăm cuvintele – fără a ne mai preocupa de frazeologie sau sintaxă – am putea obține orice limbă balcanică am dori: greacă, albaneză, română sau sârbă" (*Raporturile lingvistice slavo-române*, p. 132).

[23] Mircea Borcilă, *Opera lingvistică a lui Theodor Capidan*, p. 143.

BDD-A6344 © 2003 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

Th. Capidan operează o clasificare a tipurilor[24] de bilingvism, identificând două forme ale acestuia: *natural* (*inconştient*) (*Limbă şi cultură*, p. 55) şi *voit* (*cult*) (*ibidem*, p. 54). Această clasificare este completată cu observaţii şi exemple privind cauzele, evoluţia şi consecinţele bilingvismului, savantul aromân surprinzând atât fenomenul de interferenţă lingvistică ("încălcarea normelor lingvistice ale unuia dintre idiomurile aflate în contact"[25]) – considerat a fi prima fază a tendinţei permanente spre convergenţă lingvistică a idiomurilor aflate în contact[26], precum şi dispariţia, în final, a unuia dintre idiomuri[27].

În ansamblul bogatei activităţi ştiinţifice a lui Th. Capidan, studiile de toponimie ocupă un loc deloc neglijabil. Interesul pentru toponimie, în special pentru cea sud-dunăreană, i-a fost insuflat din timpul studenţiei la Leipzig, când, în cadrul şedinţelor comune ale Institutului de limbă română şi ale celui de limbă bulgară din anul universitar 1906-1907, conduse de G. Weigand, Th. Capidan ţine o comunicare despre numele de locuri slave din Tesalia şi Epir[28].

De-a lungul timpului, în numeroasele studii consacrate populaţiilor româneşti sud-dunărene şi idiomurilor vorbite de acestea, Th. Capidan a oferit explicaţii etimologice întemeiate pentru un număr mare de toponime. Mai mult, câteva dintre aceste nume topice au fost utilizate de savantul aromân pentru susţinerea teoriei sale privind autohtonia unor aromâni în Grecia (este vorba de câteva toponime care prezintă transformări fonetice întâlnite doar în elementele latine ale limbii române: *Băiasa* (< lat. *Vavissa*, cu transformarea lui *v* iniţial în *b*), *Lăsun* (< *Elasona*, cu transformarea lui *o* accentuat în poziţie nazală în *u* – absenţa vocalei finale din forma actuală nu constituie o problemă, susţine Th. Capidan, deoarece oraşul grecesc este menţionat şi sub forma *Ελλασσων* şi *Ολασσων*, deci fără *-a* final, iar afereza lui *e-* era un fenomen cunoscut în limba greacă) şi *Sărună* (< lat. *Salona*, cu transformarea lui *-l-* intervocalic în *r*) (*Aromânii*, p. 27-28)) sau au constituit indicii în stabilirea unor aspecte legate de modul de viaţă (mai precis, de îndeletnicirile) românilor din sudul Dunării (de exemplu, toponime precum *Mirindzu*, *Băčiliń* etc., alături de termenii

[24] Pentru diversele tipologii ale bilingvismului vezi Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1997; Marina Ciolac, *Sociolingvistica românească*, Bucureşti, 1999, p. 140-141.

[25] Marina Ciolac, *op. cit*., p. 142.

[26] Vezi *ibid*.

[27] Astfel, după cum bine se ştie, anumite "tulpini" ale românilor sud-dunăreni au fost asimilate de masele de greci, slavi sau albanezi, iar o altă parte a acestor români stăpâneşte mai bine limba secundară.

[28] Vezi V. Frăţilă, *Gustav Weigand şi onomastica balcanică*, în idem, *Lexicologie şi toponimie românească*, Timişoara, Ed. Facla, 1987, p. 155-183, în special, p. 162-163.

BDD-A6344 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

pastorali păstrați în dialectul meglenoromân, demonstrează că "îndeletnicirea meglenoromânilor cu păstoritul era tot aşa de întinsă ca agricultura" (*Românii nomazi*, p. 332)).

Interesul special manifestat de savantul aromân în ultimii ani ai activității sale ştiințifice pentru studiul numelor topice s-a concretizat şi în două lucrări speciale: *Toponymie macédo-roumaine*[29] (prima lucrare în care este cuprinsă, pe cât a fost posibil, toponimia aromânească şi meglenoromână) şi *Numele geografice din România şi Dicționarul toponimic român*[30].

Din ideile expuse de Th. Capidan în ultima lucrare, reținem o remarcă importantă privind toponimia rurală geto-dacă, şi anume, că numele de localități, în general tetrasilabice, erau compuse din două elemente: *determinantul* (variabil) şi *determinatul* (invariabil): *-dava* (*-deva*) la geto-daci (*Buridava*, *Capidava* etc.) şi *-para* (*-pera*) la tracii din sudul Dunării (*Druzipara*, *Bessapara* etc.) (*Numele geografice din România şi Dicționarul toponimic român*, p. 16). Savantul aromân este primul[31] care încearcă să explice această deosebire oarecum surprinzătoare, dat fiind faptul că tracii şi geto-dacii vorbeau aceeaşi limbă.

În demersul său, Th. Capidan porneşte de la configurația fizică a regiunilor ocupate de geto-daci şi a celor ocupate de traci, considerând că aceasta a determinat, într-un fel sau altul, folosirea (alegerea) unuia dintre cele două elemente: *–dava*, respectiv *–para*. Astfel, savantul aromân apreciază că elementul *–para* provine din rădăcina indoeuropeană **per-* "a duce dincolo, a transporta, a trece" şi are sensul de "vad, trecătoare, drum", fiind astfel termenul cel mai potrivit pentru a desemna amplasamentul aşezărilor trace, situate, datorită caracterului prin excelență orografic al regiunilor din sudul Dunării, "pe văi, de-a lungul drumurilor şi al trecătorilor" (*ibidem*).

Ca etimon[32] al cuvântului *–dava*, Th. Capidan propune rădăcina indoeuropeană **dhe* "a pune, a aşeza", însemnând la origine "aşezare, sat", semnificație ce corespunde unei necesități determinate de configurația geografică a ținuturilor din nordul Dunării, "geto-dacii, care în cea mai

[29] În "Langue et Littérature", III, 1946, nr. 1-2, p. 5-130.

[30] Bucureşti, 1946. Extras din "Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii literare, seria III, tom. XV, Memoriul 3.

[31] Vezi Romulus Todoran, *Toponimia românească în studiile lui Theodor Capidan*, în *Analele Academiei*, 29, 1980, Anul 113 (1979), p. 195.

[32] Preocuparea lui Th. Capidan pentru etimologie este ilustrată atât de numeroasele articole consacrate exclusiv stabilirii originii unor cuvinte (vezi bibliografia lucrărilor lui Th. Capidan întocmită de Elena Faiciuc), cât şi de etimologiile stabilite în paginile *Dicționarului Academiei*, *Dicționarului meglenoromân*, precum şi în glosarele din cuprinsul unor lucrări ca *Toponymie macédo-roumaine*, *Elementul slav în dialectul aromân* etc.

BDD-A6344 © 2003 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

mare parte erau agricultori şi îşi aveau satele mai mult în câmpie, [având] nevoie pentru denumirea satelor lor de un cuvânt care să însemneze, simplu, <aşezare>" (*ibid*.).

Un aspect mai puţin cunoscut al activităţii ştiinţifice a savantului aromân îl constituie colaborarea la realizarea *Dicţionarului Academiei*. De o deosebită complexitate, munca lexicografică presupune nu doar temeinice cunoştinţe necesare "stabilirii şi clasării înţelesurilor, a căutării celei mai potrivite definiţii, a urmăririi dezvoltării istorice, a repartiţiei, vitalităţii şi circulaţiei cuvintelor, în literatură şi în graiul viu, precum şi căutarea etimologiei"[33], ci şi multă dăruire şi perseverenţă ("Vă văd zilnic pe d-voastră [sic!] şi pe d-l Lacea, stând nemişcaţi trei şi patru ceasuri în şir, înaintea fişelor. Nu o dată v-am văzut rupând un articol, la care aţi muncit o săptămână, pentru ca să-l începeţi din nou, după o nouă orânduire a sensurilor, care vi se pare mai firească şi mai logică, şi cu o nouă repartizare a numeroaselor citaţiuni [sic!]"[34]), astfel că, privită din această perspectivă, munca efectuată de savantul aromân şi de C. Lacea apare ca fiind deosebit de solicitantă, de "istovitoare"[35], implicând un uriaş "sacrificiu de timp şi energie"[36].

Th. Capidan a colaborat parţial şi la elaborarea celei mai importante lucrări de dialectologie românească, *Atlasul lingvistic român*. A efectuat anchete pentru ALR II[37] la aromâni (punctul 010) şi la meglenoromâni (punctul 012) şi l-a asistat pe Sever Pop la unele dintre anchetele efectuate de acesta în vederea realizării ALR I[38]: la aromâni (punctele 05, 06, 07, 08, 09) şi la meglenoromâni (punctele 012, 013).

A redactat alături de D. Caracostea revista "Langue et Littérature"[39] şi, în colaborare cu G. Murnu şi V. Papacostea, a publicat "Revista macedo-română"[40].

Vasta şi complexa operă a lui Th. Capidan, realizată de-a lungul unei vieţi, conturează imaginea unui lingvist complet, care s-a înscris firesc pe linia ştiinţifică a şcolii lingvistice clujene. Prin clasicele monografii consacrate meglenoromânei şi aromânei, dar şi prin valoroasele studii de

[33] S. Puşcariu, *Prefaţa* la *Dicţionarul Academiei*, Tomul II, partea I, F-I.
[34] *Ibidem*.
[35] Idem, în [Răspunsul d-lui S. Puşcariu la] discursul lui Th. Capidan, *Romanitatea Balcanică*, p. 66.
[36] Idem, *Prefaţa* la *Dicţionarul Academiei*, Tomul II, partea I, F-I
[37] *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea a II-a, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940.
[38] *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I, de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942.
[39] Bulletin de la Section Littéraire rédigé par Th. Capidan et D. Caracostea. Académie Roumaine, vol. I, 1940 – IV, 1948.
[40] Vol. II, 1930 – III, 1931.

BDD-A6344 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)

slavistică, toponimie, etnologie, prin cercetările consacrate elementelor de substrat precum şi prin contribuţia remarcabilă la redactarea *Dicţionarului Academiei*, Theodor Capidan se impune în lingvistica românească şi balcanică, numele lui devenind o referinţă obligatorie în lucrările de specialitate.

THEODOR CAPIDAN (1879-1953)

(Résumé)

Le linguiste d'origine aroumaine, Theodor Capidan (1879-1953) est l'auteur des travaux fondamentaux (de dialectologie, de toponymie, etc.) concernant les idiomes roumains du sud du Danube, l'aroumain et le méglénoroumain. Il a elaboré une théorie sur la patrie primitive des aroumains et des méglénoroumains, théorie acceptée aujourd'hui par la plupart de linguistes roumains et a démontré, en s'appuyant essentiellement sur des arguments linguistiques, le statut de dialect du méglénoroumain.

Il est aussi l'auteur de nombreux études concernant les divers aspects de l'histoire de la langue roumaine: les rapports linguistiques slaves-roumains (il a été le premier à étudier d'une manière systématique l'influence du roumain sur les langues slaves) et albanais-roumains, le problème de l'élément autochtone dans la langue roumaine, "l'union linguistique balkanique", etc.

Le savant aroumain a eu aussi un rôle essentiel dans la rédaction du grand dictionnaire de la langue roumaine, *Dicţionarul Academiei*. Avec D. Caracostea, il a rédigé la revue "Langue et Littérature"; il a collaboré aussi avec G. Murnu et V. Papacostea à la parution de "Revista macedo-română".

BDD-A6344 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:22:30 UTC)